

کنترل توان و فرکانس در سیستم برق بهم پیوسته*

نوشته :

فرخ حبیبی اشرفی - مهندس برق

قسمت دوم

۲- سیستم چند ناحیه‌ای

بطور کلی کنترل فرکانس سیستم بهم پیوسته چند ناحیه‌ای مهم‌تر از کنترل فرکانس سیستم یک ناحیه‌ای می‌باشد. در این حالت کنترل فرکانس مسئله‌ایست که تمام نواحی در آن سهیم هستند، مضافاً بر اینکه در این حالت کنترل توان گذرنده از خطوط رابط نیز بایستی در مسئله کنترل توان و فرکانس گنجانیده شود.

همانطور که در قسمت اول این مقاله تذکر داده شد، فواید زیادی از بهم پیوسته شدن نواحی مختلف بدست می‌آیند که بطور خلاصه میتوان آنها را در دو کلمه «همکاری متقابل» خلاصه کرد. اصول بهره برداری سیستم بهم پیوسته چند ناحیه‌ای عبارتند از:

۱- در شرایط عادی بهره برداری هر ناحیه بار خودش را بادر نظر داشتن توانی که مطابق برنامه و توافق بین نواحی مجاور هم از خطوط رابط میگذرد تأمین میکند.

۲- در اثر تغییر ناگهانی بار تعادل انرژی سیستم بهم خورده و در لحظات اولیه انرژی حرکتی سیستم را تغییر داده و باعث تغییر فرکانس سیستم بهم پیوسته میشود (در لحظات اولیه افزایش ناگهانی بار انرژی اضافی برای تأمین بار از انرژی حرکتی سیستم گرفته میشود و باعث تنزل فرکانس سیستم بهم پیوسته میشود. همین طور برعکس در لحظات اولیه کاهش - ناگهانی بار انرژی تولیدی اضافی به انرژی حرکتی سیستم بهم پیوسته افزوده شده و باعث بالا رفتن فرکانس میشود) در لحظات بعدی تنظیم کننده سرعت واحدهای تولید کننده این تغییر فرکانس را آشکار کرده و تولید را تغییر میدهند تا اینکه میزان تولید و مصرف با هم تطبیق کنند. بدیهی است که این عملیات باعث میشوند که نظم برنامه توان گذرنده از خطوط رابط بهم بخورد.

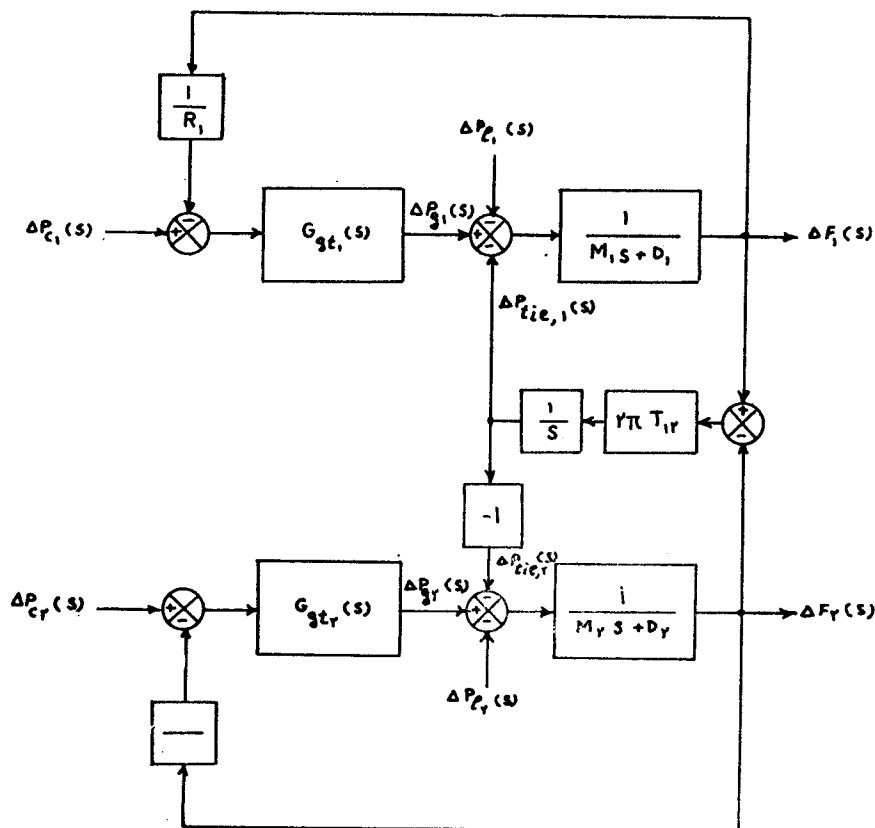
۳- در مرحله آخر لازم است تنظیم کننده تکمیلی دیگری بکار افتاده و تولید ناحیه‌ای را که بارش تغییر کرده طوری تنظیم کند که تغییر تولید ناحیه مطابق تغییر بارش بشود و سپس فرکانس سیستم و برنامه توان گذرنده از خطوط رابط را به حالت عادی برگرداند. در اینجا فرض بر این است که ناحیه بقدر کافی ظرفیت داشته باشد که بار اضافی را تأمین کند در غیر

*قسمت اول این مقاله و منابع آن در شماره ۳۶ این نشریه چاپ شده است.

اینصورت ناچار است از نواحی دیگر کمک بگیرد و در این حالت توافق جدیدی برای توان گذرنده از خطوط رابط بدست میآید.

برای ساده‌شدن بررسی کنترل سیستم بهم پیوسته چند ناحیه‌ای کافی است که ابتدایک سیستم دو ناحیه‌ای را در نظر گرفته و مسئله کنترل آنرا مطالعه کنیم. تعمیم نتایج حاصله به حالتیکه سیستم بهم پیوسته از بیشتر از دو ناحیه تشکیل شده باشد بسیار ساده خواهد بود.

نمایش ریاضی سیستم دو ناحیه‌ای در شکل (۱۶) نشان داده شده است. این شکل به سهولت از ترکیب دو نمایش ریاضی سیستم یک ناحیه‌ای بدست میآید (رجوع شود به شکل ۱۱).

شکل ۱۶- نمایش ریاضی سیستم دو ناحیه‌ای

بلوک $[-1]$ در شکل (۱۶) بخاطر آنستکه در سیستم دو ناحیه‌ای $\Delta P_{tie,2} = -\Delta P_{tie,1}$ میباشد. در اینجا هم مانند سیستم یک ناحیه‌ای ابتدا فرض میشود که سیستم کنترل اضافی دیگری بجز دستگاه تنظیم کننده سرعت توربین نداشته باشد، یعنی

$$\Delta P_{c1} = \Delta P_{c2} = 0$$

حال فرض میکنیم که بار ناحیه ۱ بطور ناگهانی (بطور پله‌ای) باندازه ΔP_{11} و بار ناحیه ۲ بطور ناگهانی باندازه ΔP_{12} تغییر کنند. چون بررسی حالت گذرای تغییرات فرکانس بصورت تحلیلی در این حالت کلی ساده نیست و از طرف دیگر چون ما بیشتر علاقمند هستیم بدانیم که در حالت ماندگار سیستم در چه وضعی است به همین جهت بررسی تحلیلی مان را فقط به حالت ماندگار محدود کرده و حالت گذرا را بوسیله منحنی‌های تغییراتی که بعداً داده خواهند شد نشان خواهیم داد.

معادلات تغییرات فرکانس در ناحیه ۱ و ناحیه ۲ از روی رابطه (۱۰) عبارتند از:

$$M_1 \frac{d\Delta f_1}{dt} + D_1 \Delta f_1 + \Delta P_{tie,1} = \Delta P_{g1} - \Delta P_{l1} \quad (26)$$

$$M_r \frac{d\Delta f_r}{dt} + D_r \Delta f_r + \Delta P_{tie,r} = \Delta P_{gr} - \Delta P_{lr} \quad (27)$$

چون تغییر تولید در حالت ماندگار فقط از روی تقویت استاتیک تعیین خواهد شد بنابراین از روی شکل (۱۶) روابط زیر بدست خواهند آمد :

$$\Delta P_{g1} = -\frac{1}{R_1} \Delta f_1 \quad (28)$$

$$\Delta P_{gr} = -\frac{1}{R_r} \Delta f_r \quad (29)$$

بهین ترتیب معادلات (۳۶) و (۳۷) نیز در حالت ماندگار عبارتند از:

$$D_1 \Delta f_1 + \Delta P_{tie,1} = \Delta P_{g1} - \Delta P_{l1} \quad (40)$$

$$D_r \Delta f_r + \Delta P_{tie,r} = \Delta P_{gr} - \Delta P_{lr} \quad (41)$$

پس از جانشین کردن (۳۸) و (۳۹) در (۴۰) و (۴۱) و بیخاطر آوردن آنکه $\Delta P_{tie,r} = -\Delta P_{tie,1}$ است معادلات زیر بدست خواهند آمد :

$$\left(D_1 + \frac{1}{R_1}\right) \Delta f_1 + \Delta P_{tie,1} = -\Delta P_{l1} \quad (42)$$

$$\left(D_r + \frac{1}{R_r}\right) \Delta f_r - \Delta P_{tie,1} = -\Delta P_{lr} \quad (43)$$

اکنون با توجه بر رابطه (۲۷) مشخصه های فرکانس دو ناحیه بشرح زیر تعیین میشوند:

$$\beta_1 = D_1 + \frac{1}{R_1} \quad (44)$$

$$\beta_r = D_r + \frac{1}{R_r} \quad (45)$$

بالاخره چون سیستم بهم پیوسته یک سیستم سنگرون است در حالت ماندگار تغییر فرکانس دو ناحیه باهم برابر هستند و به همین جهت در معادلات (۴۲) و (۴۳) بجای Δf_1 و Δf_r تنها یک تغییر فرکانس Δf را بکار خواهیم برد و شکل نهائی معادلات (۴۲) و (۴۳) بصورت زیر در میآید :

$$\beta_1 \Delta f + \Delta P_{tie,1} = -\Delta P_{l1} \quad (46)$$

$$\beta_r \Delta f - \Delta P_{tie,1} = -\Delta P_{lr} \quad (47)$$

از دو معادله دو مجهولی (۴۶) و (۴۷) تغییر فرکانس Δf و تغییر توان گذرنده از خطوط رابط ناحیه ای ۱ یعنی $\Delta P_{tie,1}$ بشرح زیر تعیین میشوند:

$$\Delta f = -\frac{\Delta P_{l1} + \Delta P_{lr}}{\beta_1 + \beta_r} \quad (48)$$

$$\Delta P_{tie,1} = \frac{\beta_1 \Delta P_{12} - \beta_2 \Delta P_{11}}{\beta_1 + \beta_2} \quad (49)$$

برای نشان دادن حسن بهم پیوسته شدن نواحی مختلف فرض میکنیم که دوناحیه کاملاً مشابه هم باشند و فقط بار ناحیه ۲ به اندازه ΔP_{12} تغییر کند. در اینصورت

$$D_1 = D_2 = D$$

$$R_1 = R_2 = R$$

$$\beta_1 = \beta_2 = \beta$$

$$\Delta P_{11} = 0$$

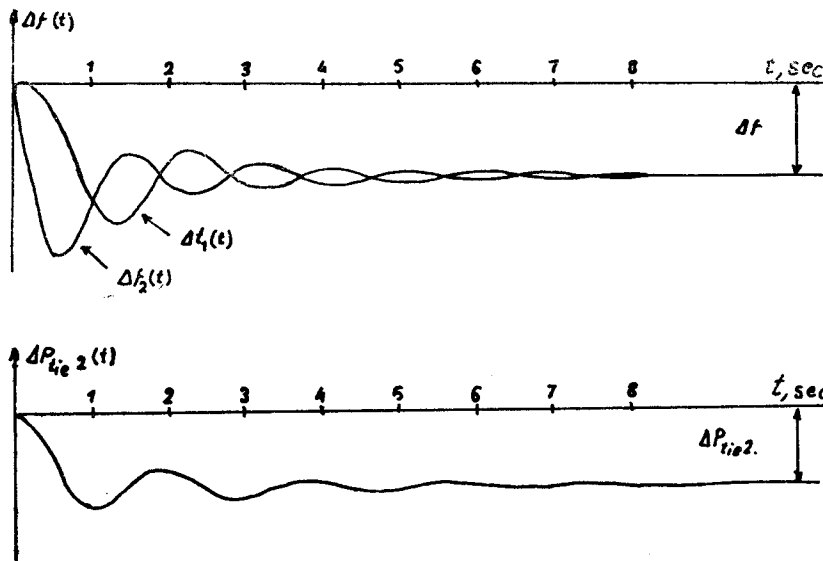
و معادلات (۴۸) و (۴۹) بصورت زیر خلاصه میشوند:

$$\Delta f = - \frac{\Delta P_{12}}{2\beta} \quad (50)$$

$$\Delta P_{tie,1} = \frac{\Delta P_{12}}{2} \quad (51)$$

از مقایسه معادله (۵۰) با معادله (۲۶) بوضوح دیده میشود که در اینحالت تغییر فرکانس نصف حالتی است که ناحیه ۲ تنها و بصورت منفرد بهره برداری بشود. ضمناً معادله (۵۱) نشان میدهد که نصف بار اضافه شده بناحیه ۲ بطریق خطوط - رابط بوسیله ناحیه ۱ تأمین میشود.

نمونه‌ای از رفتار دینامیک سیستم دو ناحیه بوسیله شکل (۱۷) نشان داده شده است.

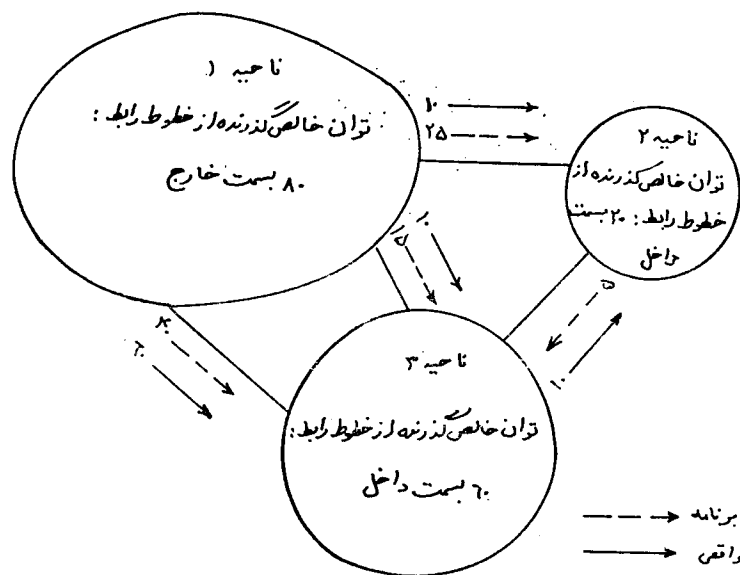

شکل ۱۷- نمایش تغییرات نمودرکانس و تغییر توان گذرنده از خطوط رابط ناحیه ۲ در یک سیستم دوناحیه‌ای در حالتیکه بار ناحیه ۲ بطور ناگهانی بالا برود.

بررسی شکل (۱۷) نشان میدهد در این حالت هم اگر سیستم کنترل اضافی دیگری نداشته باشد حتی پس از آنکه سیستم به حالت گذرا رسیده باشد فرکانس سیستم باندازه Δf و توان گذرنده از خطوط رابط ناحیه ۲ باندازه $\Delta P_{ie,2}$ تغییر خواهند کرد. در اینجا هم لازم است وضعیت تغییر دهنده‌های سرعت برحسب قانون خاصی که نیازمندیهای کنترل را برآورده سازند تغییر داده شوند. این نیازمندیها بطور خلاصه عبارتند از همان نیازمندیهاییکه در قسمت سیستم یک ناحیه‌ای معرفی شده بودند بانضمام اینکه در این حالت ناحیه‌ایکه بارش تغییر کرده بایستی تغییر بار را جذب کند.

چون عملی نیست که مستقیماً تولید و مصرف ناحیه را باهم مقایسه کرد بهمین جهت لازم است بطور غیر مستقیم تعیین کرد که آیا تولید و مصرف ناحیه باهم مساوی هستند. خوشبختانه یک چنین وسیله غیر مستقیمی که باسانی هم در دسترس میباشد عبارتست از توان گذرنده از خطوط رابط ناحیه با نواحی مجاورش. چون توان گذرنده از خطوط رابط ناحیه برابر تفاضل بین تولید و مصرف آن ناحیه است بنابراین تا موقعیکه تولید ناحیه طوری تنظیم میشود که توان گذرنده از خطوط رابط را مطابق برنامه وثابت نگاه میدارد معلوم است که تولید ناحیه تغییر بار ناحیه خودش را جذب میکند. هنگامی که ناحیه‌ای با بیشتر از یک خط رابط بنواحی مجاورش وصل باشد این سؤال پیش میآید که توان گذرنده از کدام خط رابط را بایستی مطابق برنامه نگاه داشته و دائماً کنترل کرد.

همانطور که قبلا هم هنگام بدست آوردن نمایش ریاضی خطوط رابط تذکر داده شده کافی است که فقط جمع جبری توان های گذرنده از خطوط رابط ناحیه را کنترل کرده و در برنامه قرار داد. جمع جبری توان های گذرنده از خطوط رابط ناحیه بنام توان خالص گذرنده از خطوط رابط و یا بطور خلاصه توان گذرنده از خطوط رابط ناحیه شناخته میشود و تا هنگامیکه توان خالص گذرنده از خطوط رابط مطابق برنامه وثابت باشد حتی اگر توان گذرنده بعضی از خطوط رابط تغییر کرده باشند باز هم نتیجه گیری اینکه تولید ناحیه تغییرات بار ناحیه خودش را جذب میکند کاملاً صحیح است. صحت این موضوع بسهولة از بررسی شکل (۱۸) قابل تأیید است، چون با اینکه توان گذرنده از هر یک از خطوط رابط تغییر کرده است توان خالص گذرنده از خطوط رابط هر ناحیه تغییری نکرده است.

شکل ۱۸

باز هم مانند سیستم یک ناحیه‌ای روش کلاسیک و متداول کنترل عبارتست از فرمان متناسب با انحراف خطا. اما چون خطا در این حالت از ترکیب خطای فرکانس و خطای توان گذرنده از خطوط رابط تشکیل شده است بهمین جهت - ابتدا برای هر ناحیه عبارتی بنام خطای کنترل ناحیه^۱ بشرح زیر تعریف میشود:

$$1 - \text{Area Control error}$$

$$ACE_1 = \Delta P_{tie,1} + B_1 \Delta f_1 \quad (02)$$

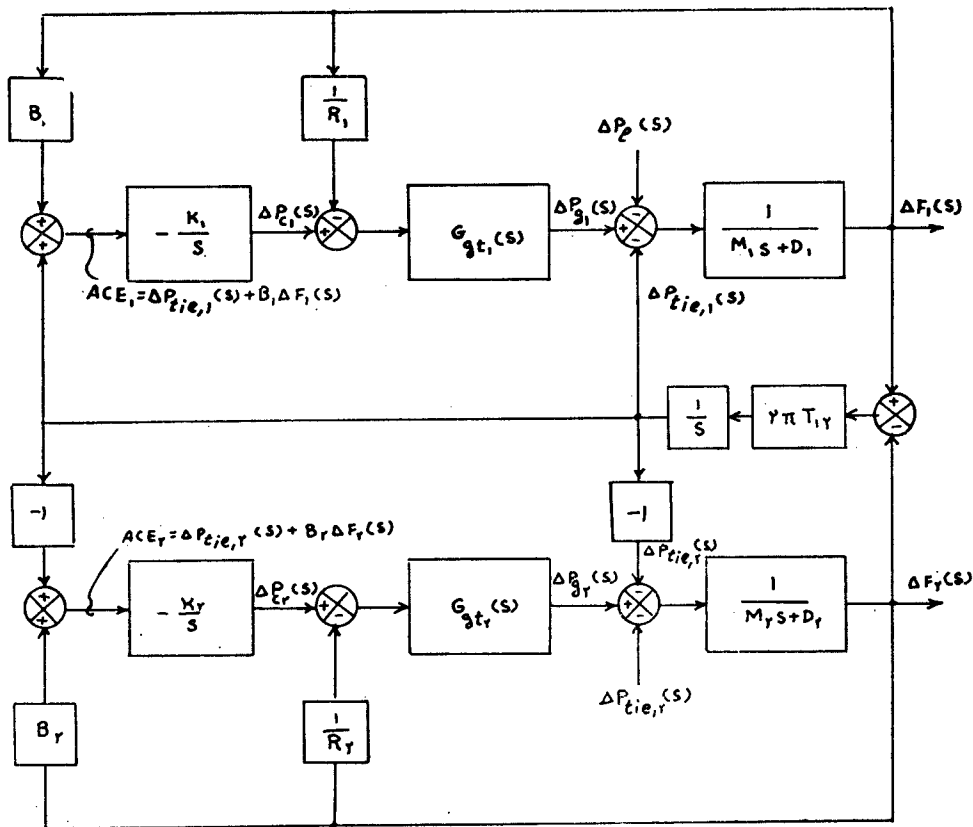
$$ACE_r = \Delta P_{tie,r} + B_r \Delta f_r \quad (03)$$

ضرایب B_1 و B_r فرکانس هر ناحیه نامیده میشوند. بالاخره فرمانهای تغییر دهنده وضعیت توربین های ناحیه ۱ و ناحیه ۲ به شکل زیر خواهند بود.

$$\Delta P_{c1} = -K_1 \int ACE_1 dt \quad (04)$$

$$\Delta P_{cr} = -K_r \int ACE_r dt \quad (05)$$

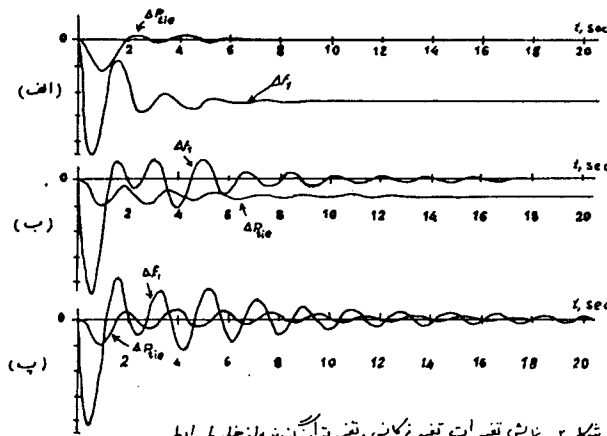
که در آنها K_1 و K_r ضرایب تقویت هر ناحیه هستند. پس از افزودن قوانین کنترل (04) و (05) به شکل (16) دیاگرام نهائی شکل (19) برای کنترل سیستم دوناحیه ای بدست خواهد آمد.

شکل ۱۹- نمایش سیستم دوناحیه ای با کنترل تکبلی

نمونه ای از رفتار دینامیک سیستم دوناحیه ای پس از دخالت دادن فرمان متناسب با انتگرال خطای کنترل ناحیه بوسیله شکل (۲۰) نشان داده شده است.

منحنی های شکل (۲۰) حالت گذرای تغییرات نمود فرکانس را برای حالت افزایش بار در ناحیه ۱ نشان میدهند. تأثیر تغییر ضریب B نیز در منحنی های شکل (۲۰) نشان داده شده است.

شکل ۲. نمایش تغییرات تغییرات فرکانس و تغییر توان گذرنده از خطوط رابط

شکل ۲. نمایش تغییرات فرکانس و تغییر توان گذرنده از خطوط رابط پس از افزایش بار بصورت پله‌ای و تأثیر فرمان متناسب با انتگرال خطای کنترل ناحیه

منحنی شکل (۲.الف) مربوط است به $B = \infty$ و ملاحظه می‌شود که در این حالت توان گذرنده از خطوط رابط کنترل می‌شوند ولی خطای فرکانس از بین نمی‌رود. منحنی شکل (۲.ب) مربوط به حالتی است که $B = 0$ و $K = 0$ و مقدار معین و محدودی باشد، در این حالت فرکانس بخوبی کنترل می‌شود ولی خطای توان گذرنده از خطوط رابط از بین نمی‌رود. بالاخره منحنی شکل (۲.پ) حالت وسط را در نظر گرفته و نشان می‌دهد که خطای فرکانس و خطای توان گذرنده از خطوط رابط در حالت ماندگار از بین می‌روند.

توجه به حالت‌های مختلف شکل (۲) اهمیت ضریب B را بخوبی روشن می‌سازد. چون قرار است سیستم کنترل کننده تکمیلی طوری طرح شود که نتیجه عملش فقط جذب تغییرات بار ناحیه بوسیله تولید همان ناحیه باشد بنابراین برای اینکه تولید ناحیه دیگر بی‌جهت زیاد و کم نشود لازم است کنترل کننده تکمیلی ناحیه دیگر در این شرایط کار نکند مثلاً اگر فرض کنیم که بار ناحیه ۱ بطور ناگهانی باندازه ΔP_{11} اضافه شود در این صورت با مراجعه به روابط (۴۸) و (۴۹) - نتایج زیر بدست می‌آیند:

$$\Delta f_1 = \Delta f_2 = - \frac{\Delta P_{11}}{\beta_1 + \beta_2} \quad (56)$$

$$\Delta P_{tie,1} = - \frac{\beta_2 \Delta P_{11}}{\beta_1 + \beta_2} \quad (57)$$

$$\Delta P_{tie,2} = - \Delta P_{tie,1} = \frac{\beta_2 \Delta P_{11}}{\beta_1 + \beta_2} \quad (58)$$

توجه به روابط (۵۶) و (۵۷) نشان می‌دهد هنگامیکه بار ناحیه‌ای تغییر کند تغییر فرکانس و تغییر توان گذرنده از خطوط رابط این ناحیه هم علامت هستند در صورتیکه تغییر فرکانس و تغییر توان گذرنده از خطوط رابط ناحیه‌ای که بارش تغییری نکرده مختلف‌العلامت هستند. بنابراین با انتخاب مقدار مناسبی برای B می‌توان ACE ناحیه‌ای را که بارش تغییری نکرده برابر صفر کرده و باین ترتیب از کار کردن تنظیم کننده تکمیلی این ناحیه جلوگیری بعمل آورد. مثلاً در سیستم دو ناحیه‌ای مورد بحث که تغییر بار در ناحیه ۱ صورت گرفته لازم است ACE_2 مساوی صفر بشود

$$ACE_2 = \Delta P_{tie,2} + B_2 \Delta f_2 = 0 \quad (59)$$

برای تعیین B_2 کافی است مقادیر $\Delta P_{tie,2}$ و Δf_2 را از روابط (۵۶) و (۵۸) در (۵۹) جانشین کنیم:

$$\frac{\beta_2 \Delta P_{11}}{\beta_1 + \beta_2} - B_2 \frac{\Delta P_{11}}{\beta_1 + \beta_2} = 0 \quad (60)$$

جواب معادله (۶۰) عبارتست از :

$$B_r = \beta_r = D_r + \frac{1}{R_r} \quad (61)$$

بهین ترتیب برای تغییر بار در ناحیه ۲ لازم است. $B_1 = \beta_1$ باشد. اما چون بررسی تحلیلی مان بر اساس حالت ماندگار صورت گرفته نمیتوان بطور قطع گفت که $B = \beta$ بهترین جواب در حالت دینامیک هم هست ولی بهر حال حدوداً مقدار B را تعیین میکند [۱]. نکته جالب دیگری که بوسیله رابطه (۶۱) نشان داده شده اینست که مقدار B هر ناحیه فقط بوسیله مشخصات همان ناحیه تعیین میشود و مشخصات نواحی دیگر دخالتی در آن ندارند.

روش کنترل توان و فرکانس سیستم دو ناحیه ای که تا کنون شرح داده شده به سهولت به حالتیکه سیستم از چندین ناحیه تشکیل شده قابل تعمیم است. در اینجا بطور مشابه با روابط (۵۲) و (۵۳) خطای کنترل ناحیه i بشرح زیر معرفی میشود :

$$ACE_i = \Delta P_{tie,i} + B_i \Delta f_i \quad (62)$$

و فرمان تغییر دهنده وضعیت توربین های ناحیه i از رابطه زیر تعیین خواهند شد:

$$\Delta P_{ci} = -K_i \int ACE_i dt \quad (63)$$

اجرای کنترل

در اینجا بطور خلاصه کاربرد عملی تئوری کنترل تولید که در قسمتهای قبلی تشریح شده تحت بررسی قرار خواهد خواهد گرفت. بطور کلی بیشتر سیستمهای کنترل خود کاری که در حال حاضر موجود هستند فرمان کنترلشان بوسیله ترکیبی از - خطای کنترل ناحیه (ACE) و انتگرال خطای کنترل ناحیه تعیین میشود. این سیستم بنام «کنترل توان گذرنده از خطوط رابط با جایجائی به وسیله فرکانس» نامیده میشود.

با اینکه اصول تمام این سیستمهای کنترل خود کار بزرگ مبنای آنها شده معهوداتریقه اجرا و ساختمانشان باهم متفاوت است. بیشتر این تفاوتها از طرز بخصوص ترکیب کردن کنترل دیسپاچینگ اقتصادی با کنترل تکمیلی فرکانس نتیجه میشوند. شکل (۲۱) دیاگرام عمل سیستمی را که خیلی مرسوم است نشان میدهد و مرجع شماره [۱] روشهای مختلف اجرای کنترل خود کار تولید را که در مؤسسات برق امریکا معمول هستند به تفصیل شرح میدهد.

در گذشته تنظیم تولید بر اساس کنترل هر نیروگاه صورت میگرفته، یعنی فرمان کنترل از یک مرکز مشترك (مرکز دیسپاچینگ) فقط برای کنترل تولید کل بر نیروگاه فرستاده میشده است، ولی در حال حاضر مرسوم شده که تولید تک تک - مولدهای هر نیروگاه را از مرکز دیسپاچینگ کنترل کرد. در هر حال شکل (۲۱) یک حالت کلی را نشان میدهد و G_1 و G_2 و... هر یک ممکن است بعنوان یک واحد تولید یا یک نیروگاه در نظر گرفته شوند.

تا حدود ۱۰ سال پیش اغلب دستگاههای کنترل خود کار تولید در مؤسسات برق امریکا بوسیله مدارهای الکتریکی و الکترونیکی طرح و اجرا میشده اند که هنوز هم بعضی از آنها بکارشان ادامه میدهند. این دستگاهها بطور کلی بنام کامپیوترهای دیسپاچینگ معروف هستند و در واقع نوعی کامپیوتر قیاسی^۲ میباشد که برای این منظور خاص ساخته شده اند [۲]. پس از تکامل یافتن کامپیوترهای عددی^۳ مؤسسات برق ب فکر آن افتادند که از این کامپیوترها برای کنترل خود کار تولید استفاده کنند [۱۷].

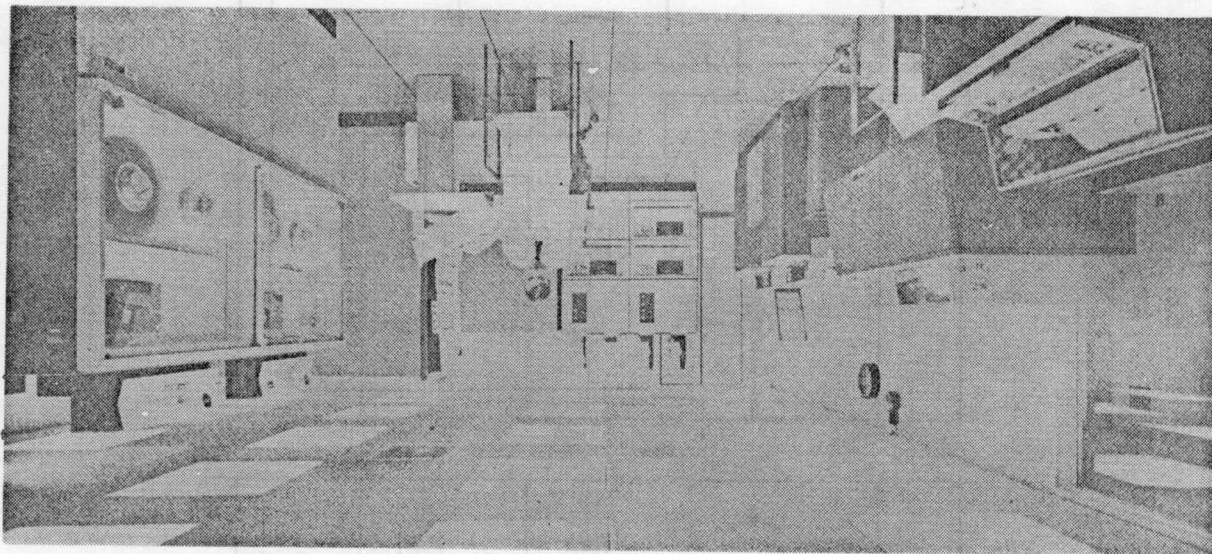
۱ - Tie-line frequency bias control

۲ - Analog computer

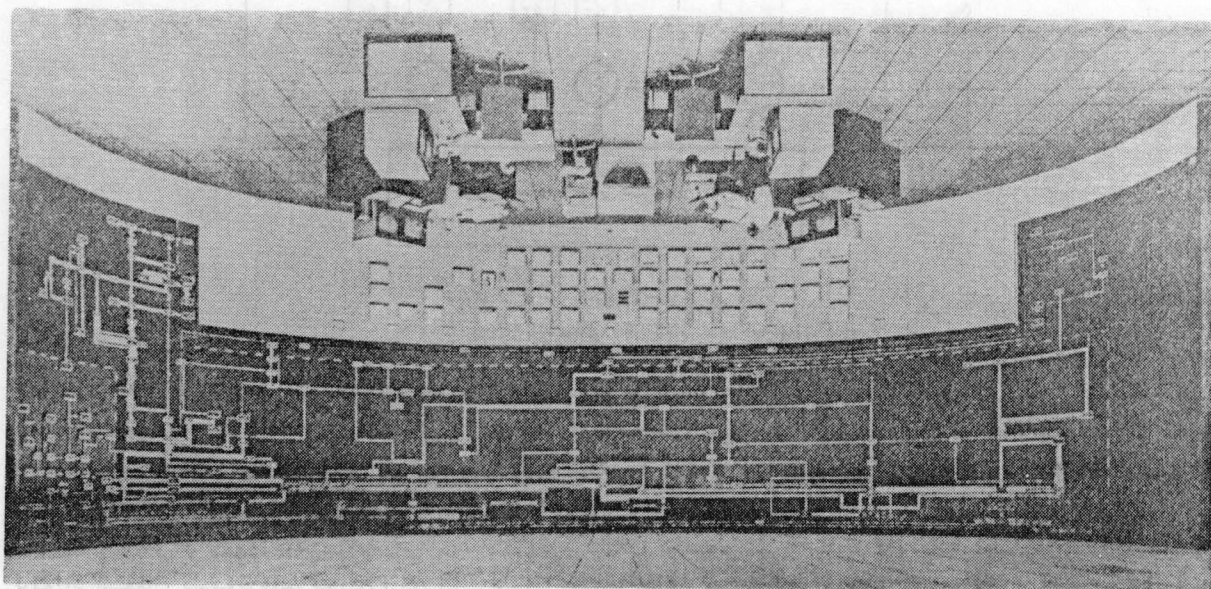
۳ - Digital computer

در حال حاضر فنون استفاده از کامپیوترهای عددی بقدری پیش رفته است که علاوه بر اجرای کنترل خود کارت تولید (AGC) کارهای دیگری مانند انجام کلیه محاسبات لازم برای آنالیز و طرح و برنامه ریزی سیستم نیروی برق، مراقبت و تعیین اطلاعات لازم برای بهره بردار و نمایش دیاگرام سیستم روی صفحه های تلویزیونی را نیز انجام میدهد. شکل (۲۲) یک چنین مرکز کنترل مدرنی را نشان میدهد.

در خاتمه بی مناسبت نیست یادآور شد با این همه تکاملی که مسئله کنترل خود کارت تولید برق پیدا کرده است هنوز هم تمام مشکلات و مسائل مربوط بان پاسخ کامل داده نشده و هر ساله تعداد زیادی مقاله در این زمینه انتشار مییابند که هدف همگی شان بهتر کردن رفتار کنترل تولید میباشد. مرجع شماره [۲۱] تعداد زیادی از این مسائل و قدمهایی که برای بهبودشان برداشته شده مورد بحث قرار داده است.

الف - اتاق کنترل

ب- اتاق کامپیوتر

شکل ۲۲- یک مرکز مدرن کنترل و دیسپاچینگ